

OBNOVA IN RAZVOJ TURIZMA NA OBMOČJU CONE B
SVOBODNEGA TRŽAŠKEGA OZEMLJA
(S POSEBNIM PoudARKOM NA OKRAJU KOPER)*Deborah ROGOZNICA*

SI-6000 Koper, Valvasorjeva 43

e-mail: Deborah.Rogoznica@guest.arnes.si

IZVLEČEK

Skozi analizo arhivskega gradiva ima prispevek namen osvetliti obnovo in razvoj turistične dejavnosti na območju Istrskega okrožja oz. cone B Svobodnega tržaškega ozemlja v obdobju od leta 1947 do 1954. V luči političnih implikacij in ideoloških sprememb, ki so zajele takratno območje cone B STO, je turizem obravnavan kot eden izmed segmentov širšega gospodarskega sistema. Predstavljene so spremembe v razvojnem konceptu in sami organizaciji turizma, katerih posledice so bile postopno strukturno preoblikovanje nekoč predvsem zasebne dejavnosti v prevladujoči družbeni sektor. Obenem so predstavljene posebnosti, ki jih je organizacija in strategija turizma pridobila na tem območju v primerjavi s takratnim jugoslovanskim turističnim modelom.

Ključne besede: obnova, gospodarski razvoj, turizem, STO, 1947–1954

THE GROUNDWORK AND DEVELOPMENT OF TOURISM
IN ZONE B OF THE FREE TERRITORY OF TRIESTE
(WITH SPECIALS EMPHASIS ON THE KOPER DISTRICT)

ABSTRACT

The main objective of the present article is to illuminate, through a thorough analysis of the available archival material, the restoration and development of tourist activities in the region of Istria (Zone B of the Free Territory of Trieste) during the 1947-1954 period. In the light of political implications and ideological changes that took place in Zone B of the FTT, tourism is dealt with as one of the segments of the wider economic system. The article presents the changes in the development concept and the organisation of tourism itself, the consequence of which was a gradual structural transformation of once mainly private activity into a predominant social

sector. At the same time, it presents the main features acquired in this region by the organisation and strategy of tourism in comparison with the Yugoslav tourist model of that time.

Key words: restoration, economic development, tourism, FTT, 1947–1954

UVOD

Kakor vse druge segmente socialnega, gospodarskega in političnega življenja je tudi obnovo in razvoj turizma na območju cone B Svobodnega tržaškega ozemlja (STO) bistveno zaznamoval politični položaj, povezan z vprašanjem poveljne ozemeljske razmejitve med Jugoslavijo in Italijo.¹

Z materialnega vidika je obnova turizma obsegala pogonsko vzpostavitev v vojni in po vojaški zasedbi poškodovanih turističnih objektov, organizacijsko pa je predvsem pomenila prestrukturacijo gostinsko-turistične dejavnosti, ki je bila postopno preoblikovana iz zasebnega v državni sektor. Razvojna politika, ki je na področju turizma v veliki meri sledila jugoslovanskim smernicam in ukrepom, je zaradi specifičnega mednarodno-pravnega položaja cone B STO zahtevala nekatere prilagoditve predvsem glede oblik prevzema turističnih in gostinskih objektov.²

Turistična obnova na področju cone B STO (1947–1948)

Predvojni gospodarski pomen turistične dejavnosti, ki se je koncentrirala predvsem na obalnem pasu takratne cone B STO, lahko razberemo iz podatka, da sta turizem in gostinstvo še leta 1941 sestavljala drugo najmočnejšo gospodarsko panogo in skupno tvorila kar 20 % narodnega dohodka tega območja.³

- 1 Mednarodni mirovni sporazum 21 držav protifašistične koalicije z Italijo, sklenjen 10. 2. 1947 v Parizu, je v svojem 21. členu predvideval kompromisno ustanovitev Svobodnega tržaškega ozemlja, ki je teritorialno obsegalo ozemlje od zaledja ustja reke Timava do ustja reke Mirne v Istri in bližnje morje. Po sklepu vesilil je bilo STO razdeljeno na cono A pod upravo Zavezniške vojaške uprave (ZVU) in cono B pod upravo Vojaške uprave Jugoslovanske armade (VUJA). Na območju STO je bilo lahko največ 15.000 vojakov, in sicer 5.000 jugoslovanskih, ameriških in britanskih. Civilno oblast je na območju cone B STO izvajal Istrski okrožni ljudski odbor (IOLO), ustanovljen 20. 2. 1947. Ozemlje cone B (Istrskega okrožja) je obsegalo večji del slovenske (koprski okraj) in del hrvaške Istre (bujski okraj). Imelo je 510 km² z 78 km obale in 64.823 prebivalcev. IOLO je bil ukinjen z novo upravno razdelitvijo 12. 4. 1952, njegove pristojnosti pa so bile predane OLO Koper in OLO Buje. Okraj Koper je po ukinitvi IOLO obsegal občine Dekani, Izola, Izola-okolica, Koper, Koper-okolica, Marezige, Piran, Portorož, Sečovlje in Šmarje (Bonin, 2004, 15–17).
- 2 Prevzemi turističnih objektov so bili ob nerešenem lastniškemu vprašanju pod različnimi oblikami opravljeni do prve polovice petdesetih let. V prispevku so opisane le tiste oblike prevzema, ki so neposredno povezane z vzpostavitvijo turističnega sistema cone B STO.
- 3 Glavna turistična infrastruktura je bila zgrajena v obdobju avstrijske oblasti, pred prvo svetovno vojno. V tem obdobju so bili zgrajeni pomembnejši turistični objekti na območju Portoroža, kot hotela

Vojno pustošenje in povojno dogajanje, povezano z vzpostavitvijo vojaških zasedbenih con, je v precejšnji meri onesposobilo obstoječo turistično infrastrukturo in gostinske objekte, delujoče na ozemlju takratne cone B STO. Večina predvojnih turističnih objektov namreč po osvoboditvi sploh ni obratovala, ali pa je bila uporabljena v drugačne namene. Večji del turističnih objektov so za svoje potrebe zasedle (rekvizirale) enote Jugoslovanske armade (v nadaljevanju JA), in sicer: 13 hotelov, 21 penzionov in vil s skupno kapaciteto okoli 1.400 ležišč.⁴ V uporabi oficirjev enot JA in njihovih svojcev je bilo še dodatnih 36 vil. Nekaj objektov je zasedla Narodna zaščita, drugi pa so bili predani različnim kulturnim, zdravstvenim in socialnim institucijam. Zabeleženi naj bi bili tudi primeri, ko so lastniki sami vračali oblastem obratna dovoljenja gostinskih lokalov zaradi težav, ki so jih imeli pri poslovanju.⁵ Objekti so bili na splošno v zelo slabem tehničnem stanju in skoraj brez vsakršnega inventarja (PAK, 1).

Aktivnosti, povezane s poživitvijo turizma, so se na območju cone B STO začele opravljati v prvi polovici leta 1947. Kljub povojnim politično-ideološkim zaostritvam so se oblasti cone B STO dobro zavedale gospodarskega potenciala turističnega razvoja tega območja v povezavi s širšim srednjeevropskim prostorom: *"Jugoslovanska Uprava se zaveda turističnih možnosti te cone in tudi potreb, ter je začela v perspektivi velikopotezne izgradnje turizma obnavljati turistične naprave v coni... Vsekakor so možnosti razvoja turizma pri nas ogromne, in ima ta grana eno največjih možnosti razvoja, ki bo pa tudi v stanju v najodločnejši meri prispevati k finančnemu ravnoteženju cone. Seveda je za to predpogoj, da je povezana, kot doslej s Trstom, po drugi strani pa se nasloni na svoje kontinentalno zaledje srednje Evrope"* (PAK, 2).

Prve, takrat še zasebne hotelske zmogljivosti so začele delovati v sezoni 1947, potem ko je vojska izpraznila objekte hotelov Central v Portorožu in Rotonda v Piranu s skupno kapaciteto 80 ležišč (Dokumentacija k družbenemu planu, 1958, 50–51). Število ležišč, ki je bilo dano na voljo turistom, je skupaj s strunjansko Vilo Nazbale takrat doseglo 94 enot (PAK, 3).

Tako kot v celotnem gospodarskem sistemu cone B STO, so bile tudi na turističnem področju vzpostavljene oblike planskega gospodarstva.⁶ Turistično politiko je v okviru cone B STO oziroma Istrskega okrožja vodil oddelek za turizem (do pomladi

Portorose in Palace, Vila Pupini, terme, igralnica San Lorenzo, več manjših hotelov in penzionov in približno 100 vil. V času italijanske oblasti je v Portorožu delovalo v turistične namene 10 hotelov, 10 penzionov in okoli 20 zasebnih vil (Pucer, 1985, 9–15). Samo občina Piran je imela leta 1941 na voljo 3.000 ležišč, letno pa je bilo zabeleženih 240.000 nočitev, 130.000 od teh na račun tujih gostov (v viru "inozemnih") (PAK, 25). Nekaj manjših hotelov in prenočišč je delovalo na območju Ankarana, Koprca, Izole, Savudrije in Umaga.

4 Od večjih objektov so enote JA rekvizirale hotel Palace in hotel Riviera.

5 Takšna primera naj bi bila zabeležena na savudrijskem območju.

6 Prvi gospodarski plan Istrskega okrožja je bil sprejet decembra 1947.

1949 odsek) pri Istrskem okrožnem ljudskem odboru (v nadaljevanju IOLO).⁷ Maja 1949 je bil ustanovljen v okviru IOLO tudi turistični svet, ki je deloval kot koordinacijski in posvetovalni organ. Sestavljali so ga načelniki oddelkov za turizem, za komunalne zadeve, za trgovino in preskrbo, za gradnje in promet, delegat gospodarskega oddelka VUJA in IOLO ter člani operativno-upravnih vodstev posameznih turističnih obratov in ustanov.⁸ Za uresničevanje konkretne turistične politike na terenu so bili zadolženi posebni referenti pri nižjih upravnih enotah, tj. pri okrajnih, mestnih in krajevnih ljudskih odborih. V Portorožu je kasneje pričela delovati tudi posebna turistična koordinacija, ki so jo sestavljali upravniki posameznih turističnih obratov (PAK, 4).

Pri obnovi turizma cone B STO je posebno vlogo prevzelo podjetje Riviera Turist Hotel (v nadaljevanju RTH) s sedežem v Kopru. Podjetje je bilo ustanovljeno z odločbo PPNOO (Poveljeništvo primorskega narodnoosvobodilnega odbora) februarja 1947 kot delniška družba, dejansko pa je bilo pod upravo operativnega vodstva Gospodarskega oddelka Istrske banke. Med njegove dejavnosti je sodilo tudi upravljanje hotelov, restavracij, gostiln in barov, zabavišč, vzdrževanje kopališč, igrišč, igralnic, ustanavljanje menjalnic in opravljanje prevoza oseb (PAK, 5). Konkretno je podjetje dobilo nalogo: *"da čimprej pristopi k obnovi in razširitvi obstoječih turističnih objektov in izgradnji novih"* (PAK, 6).

Leta 1948 so oblasti pričele evidentirati objekte, za katere so menile, da bi bili lahko izkoriščeni v turistične namene, in se lotile prvih obnovitvenih del. Aktivnosti so bile najprej osredotočene na obnovo dveh glavnih morskih kopališč Istrskega okrožja in pripadajoče infrastrukture. Kot prvo je bilo obnovljeno s strani RTH ankaransko kopališče Sv. Nikolaj, ki je dnevno lahko sprejemalo nekaj tisoč kopalcev (do 4.000). Naložba se je izkazala kot izredno uspešna, saj je kopališče, ki je obsegalo tudi igrišča in zabavne prostore na prostem, po statističnih podatkih leta 1948 obiskalo 32.074 gostov, predvsem Tržačanov. Istega leta je bilo delno obnovljeno tudi kopališče v Portorožu, ki pa takrat še ni doseglo pričakovanih rezultatov in je poslovalo z izgubo.⁹ Obnovitvena dela so nato zajela tudi hotelsko infrastrukturo. Skupno število ležišč, ki je bilo leta 1948 na voljo v coni B, se je skoraj podvojilo v primerjavi z letom 1947. Objekti Vile Nazionale v Strunjanu, hotela Rotonda v Piranu, hotela Central v Portorožu in prenočišče (pensionov) Pinetta, Gamboz in Predonzan v Savudriji so leta 1948 obiskovalcem skupno lahko ponudili 170 ležišč. Priprave na turistično sezono so v tem letu zajele tudi ureditev zunanlega videza letovišč, predvsem Portoroža.

Izbruh spora med Jugoslavijo in informbirojem v drugi polovici leta 1948 je pri-

7 Leta 1949 je bil oddelek za turizem za krajše obdobje združen z oddelkom za komunalne zadeve. S ponovno reorganizacijo IOLO je bilo leta 1950 ustanovljeno poverjeništvo za turizem in gostinstvo.

8 Riviera Turist Hotel, Okrožni odbor Enotnih sindikatov in Okrožni odbor Zveze vojnih invalidov (ZZVI).

9 Kopališče je bilo do marca 1948 pod upravo JA.

zadevanjem za obuditev turistične dejavnosti na območju cone B STO prizadejal hud udarec.¹⁰ Zaradi negativnega odziva, ki ga je objava resolucije informbiroja povzročila na širšem območju cone A STO, je prišlo do izpada planiranega obiska od 600 do 800 tržaških delavcev, za katere so bile že vložene rezervacije v Portorožu. Izpad so poskušali nadomestiti s prihodom večjega števila sindikalistov z območja Slovenije, vendar naj bi bil tudi v tem primeru prihod v zadnjem hipu odpovedan zaradi ukinitve potnih dovoljenj (PAK, 1).

Zaradi zaostritve političnih razmer število hotelskih gostov v letu 1948 ni bistveno preseгло tistega iz leta 1947. V letu 1948 je bilo namreč evidentiranih le 952 turistov in 3.215 nočitev (PAK, 6).

Vzpostavitev družbenega sektorja in uveljavitev oblik sindikalnega turizma (1949–1950)

Od leta 1949 so jugoslovanske oblasti vse bolj vključevale cono B STO v jugoslovanski družbeno-gospodarski sistem. Spremembe so se začele kazati tudi v turistični razvojni strategiji, ki je pridobila markantnejše ideološke predznake in je bila preusmerjena skoraj izključno na jugoslovanski trg. Organizacija turizma je bila namreč tudi na območju cone B STO, podobno kot v Jugoslaviji, v tem obdobju naravnana izrazito sindikalno z organizacijo mreže počitniških domov izključno za oddih delavcev. Leta 1949 so bila prvič organizirana počitniška letovanja za delavce in namščence cone B STO po principu izmenjave. Delavci iz območja cone B so bili poslani v počitniške sindikalne domove v Sloveniji: Bled, Vrata, Gozd Martuljek, Dvorska vas, Bovec in nekatere druge lokacije. Na območju cone B pa so bili objekti v Fijesi, Portorožu in Savudriji preurejeni v počitniške domove in dani na voljo slovenski sindikalni organizaciji. Tehnično organizacijo in samo izmenjavo je prevzel okrožni odbor enotnih sindikatov iz Kopra v povezavi z glavnim odborom Zveze sindikatov Slovenije (ZSS). Organizirati so se začeli masovni izleti v Jugoslavijo, razvijal pa se je tudi mladinski turizem (PAK, 4).

Turistična politika je v tem obdobju, kot že omenjeno, dobivala čedalje bolj ideološke vsebine, ki so slonele na motivu egalitarizma in so poudarjale socialno funkcijo turizma: *"Žal naša kopališča pred vojno niso bila dostopna vsakomur, temveč je bil njihov obisk omogočen samo imovitejšim. Za delavnega človeka, preprostega delavca, navadnega uradnika in kmeta v njih ni bilo prostora. Danes pa je tudi v tem pogledu drugače. V vseh deželah, kjer je oblast prevzelo ljudstvo, je vsakemu delovnemu človeku omogočen oddih v prav vseh letoviščih. Turizem delovnemu ljudstvu!*

10 Na drugem kongresu informbiroja v Bukarešti junija 1948 so evropske komunistične stranke izključile iz svojih vrst Komunistično stranko Jugoslavije. Izključitev je povzročila razkol v tedanji KP STO in politično zaostritev med komunisti cone A, ki so večinoma podprli resolucijo, ter komunisti cone B, ki so se postavili na stran Jugoslavije in Tita.

to je načelo, ki velja v vseh deželah ljudske oblasti in ki se uveljavlja s tem, da imajo delovni ljudje prednost pri sprejemanju v letovišča in razen tega še znaten popust pri cenah. Enako je danes tudi pri nas, tako da je obisk letovišč na naši obali mogoč vsakemu delovnemu človeku. Tako tudi naša letovišča nudijo danes delovnim ljudem počitek po trdanapornem delu in jim pomagajo pri izbiranju sil za nove delovne polete" (Gospodarska obnova, 1949, 20).

Obnovo in uresničevanje nove turistične politike na območju cone B STO je z vidika takratne ljudske oblasti zaviralo predvsem dejstvo, da je bila večina objektov in obratov v zasebni lasti. Nekateri večji turistični kompleksi so bili v lasti podjetij, ki so imela sedež na območju cone A ali v Italiji, srednji in manjši objekti turističnega značaja pa so bili v glavnem v lasti posameznih zasebnikov predvsem italijanske narodnosti. Gospodarski model, ki je poskušal slediti in uveljavljati značilnosti jugoslovanske turistično-razvoje politike,¹¹ je bil na območju cone B STO bistveno omejen, ker mednarodne norme niso dopuščale posegov v zasebno lastnino v obliki nacionalizacije.¹² Po oceni oddelka za turizem pri IOLO je bilo v začetku leta 1949 83% gostinskih obratov še vedno v privatnih rokah, čeprav so oblasti prek svojih podjetij in ustanov vzpostavile nadzor nad nekaterimi večjimi obrati in jih ne glede na dejansko lastniško stanje obravnavale kot objekte družbenega značaja (PAK, 1).¹³

V pripravi na turistično sezono 1949 so oblasti od lastnikov pomembnejših turističnih objektov na piranskem območju strogo zahtevale, da svoje turistične objekte obnovijo in odprejo. V nekaterih primerih je z lastniki prišlo do sporazumnega najemniškega dogovora, določene objekte pa je na podlagi posebnih odlokov izvršnega odbora IOLO prevzel Zavod za pospeševanje gospodarstva (PAK, 7).¹⁴

11 Prvo leto po vojni je v Sloveniji še prevladovala privatna ponudba. Marca 1946 je bilo ustanovljeno podjetje Turist-hotel, ki je začelo z organizacijo "državnega turizma". Naslednje leto je bil Turist-hotel decentraliziran, manjše obrate so prevzeli ljudski odbori, iz podjetja pa je nastalo več samostojnih enot. V drugi polovici leta 1947 je bila pri Ministrstvu za trgovino in upravo ustanovljena Uprava za turizem in gostinstvo (Repe, 1996, 158). Leta 1948 je bilo v Sloveniji v okviru t. i. druge nacionalizacije, podržavljenih okrog 550 hotelov, 55 kopališč in letovišč (Prinčič, 1994, 83).

12 V coni B STO se nacionalizacija ni izvajala. Po navodilih jugoslovanskih zveznih in republiških organov se politično vodstvo cone ni smelo lotevati lastninskih posegov, temveč skrbeti za povečanje proizvodnje (Zagradnik, 1992, 151–154).

13 Pod upravo RTH so se takrat nahajali kopališče Sv. Nikolaj, kavarna Loggia in Taverna v Kopru, razne druge organizacije kot ZZP, pa so v Izoli in v Bujah upravljali večje gostilne.

14 Zavod za pospeševanje gospodarstva je bil ustanovljen z odlokom IOLO z namenom izvajanja posebnih gospodarskih nalog na področju Istrskega okrožja. Namen zavoda je namreč bil "smotno izkoriščanje, pospeševanje in zavarovanje državne, poldržavne ali druge imovine, imovinskih enot vsake vrste, ki iz kateregakoli razloga niso zadostno izkoriščane v interesu ljudskega gospodarstva Istrskega okrožja". Na podlagi 3. člena Odloka o ustanovitvi Zavoda za pospeševanje gospodarstva je imovino, imovinske pravice in gospodarske enote določil in izročil Zavodu v posest in upravo Izvršilni odbor IOLO, ki je nadziral celotno poslovanje Zavoda. V delokrog zavoda pa je spadalo tudi sklepanje pogodb, dajanje potrebnih posojil in predumov ter vsakršno razpolaganje z dohodki celotnega poslovanja, ki je bilo potrebno za izvedbo njegovih dejavnosti (UL VUJA in IOLO, 1949, 1).

Prevzeti turistični objekti so bili predani v upravo nekaterim podjetjem in ustanovam, ki so jih že leta 1949 v večjem številu tudi obnovili in odprli. Leta 1949 je RTH temeljito prenovila portoroško kopališče, kjer je bilo na novo zgrajenih 207 kabin in popravljenih 23 starih, portoroški pomol pa so rekonstruirale enote JA. Pod vodstvom RTH je bil obnovljen hotel Central z zmogljivostjo tridesetih ležišč. Prenovljen je bil tudi hotel Helios, ki je imel skupaj z depandanso 60 ležišč, njegova restavracija pa 200 sedežev. V počitniške sindikalne namene je bilo obnovljeno nekaj vil in manjši hotel; vili Mare in Ondina, s skupno kapaciteto 20 ležišč, je obnovila VUJA, hotel Portorose z 90 ležišči pa Minot. Na območju Fijese so bili obnovljeni s strani Okrajnega odbora Enotnih sindikatov Vila Adria in trije manjši objekti s skupno zmogljivostjo 120 ležišč. V kopališču Sv. Nikolaja pri Ankaranu je bilo zgrajeno 80 novih kabin, kapaciteta restavracije pa je bila povečana za 200 sedežev. V istem letu so na tem območju začeli graditi 29 počitniških hišic. Kapaciteta obnovljenih hotelov je tako na območju cone B STO leta 1949 celo preseгла začetne načrte in dosegla število 380 ležišč, medtem ko se je skupno število vseh turističnih ležišč povzpelo na 440 (PAK, 4).

Za ureditev portoroške infrastrukture je oddelek za turizem posredoval tudi pri oddelku za gradnje in oddelku za komunalne zadeve zaradi obnove portoroškega cestišča in kanalizacije (PAK, 8). Opravljena so bila različna olepševalna dela; prepleškane so bile fasade hiš in trgovin na trgu in na glavni cesti, urejeni parki in vrtovi, izboljšana je bila javna razsvetljava in uvedena stalna služba za vzdrževanje snage (PAK, 4).

V letu 1949 so bile na novo kategorizirani vsi turistični in gostinski objekti IOLO. Objekti so se glede na dejavnost delili na hotele (obrat z najmanj 15 sobami in 22 ležišči), prenočišča (obrat z največ 14 sobami in 21 ležišči), izletniške hotele (obrat manjše zmogljivosti), restavracije, gostilne, kavarne, bare in bifeje. Glede na obratovalno obdobje so se obrati delili na celoletne in sezonske, na podlagi njihove dejavnosti in stopnje opremljenosti pa so bili lahko razvrščeni v kategorije A, B, C in D (UL VUJA in IOLO, 1949, 5).¹⁵ Za razvrstitev objektov je bila ustanovljena posebna komisija, da je popisala in na podlagi novih kriterijev ocenila gostinske objekte cone B STO. Nekatere objekte je komisija zaprla, večino pa razvrstila v obrate C in D kategorije. V najvišji kategoriji A in B je bilo uvrščeno le manjše število objektov (PAK, 9).

Oskrba objektov in samih turistov je bila urejena, podobno kot v Jugoslaviji, z vpeljavo turističnih nakaznic in maksimiranih cen. Garantirana preskrba je bila uveljavljena za penzijske goste, t. j. člane sindikatov na rednem letnem dopustu. Ti so prejeli posebne turistične nakaznice,¹⁶ priznana pa jim je bila tudi nižja penzion-

15 Hoteli so bili lahko razvrščeni v kategorije A, B in C, prenočišča v kategoriji C in D, gostilne v kategoriji C in D, kavarne v kategoriji B in C, bari in bifeji v kategorije B, C in D.

16 Turisti so prejeli posebne živilske nakaznice (zanje so bili pristojni Kraje vni ljudski odbori – KLO

ska cena s 25% popustom. Za druge, sicer maloštevilne turiste je preskrba potekala na prostem trgu, tako da ti niso bili deležni omenjenih ugodnosti. Cene jedi, pijač in gostinskih storitev naj bi se splošno določale konkurenčno glede na tiste v coni A in Jugoslaviji (PAK, 10).

Pereči vprašanji sta bili pomanjkanje gostinskega kadra in strokovna usposobljenost osebja. V ta namen je bil organiziran dvomesečni strokovni tečaj v Portorožu, ki ga je končalo 37 tečajnikov, medtem ko so 16 tečajnikov poslali na tečaje v Slovenijo (Dobrna in Bled). Za poslovanje gostinskih obratov so bile predpisane enotne tiskovine in skupna poslovna tehnika za vsa gostišča, obrate pa je pregledovala izobrazitelna in kontrolna služba. Za zamenjavo tujih valut je v Portorožu skrbelo podjetje Adria Turist (PAK, 10). Oddelek za turizem je bil aktiven tudi na propagandnem področju. Tiskane so bile prve povojne turistične razglednice, turistična ponudba cone B STO pa je bila predstavljena na različnih sejmih in drugih prireditvah. Leta 1948 je bila organizirana posebna razstava na jesenskem velesejmu v Pragi, medtem ko je bila v letu 1949 turistična ponudba reklamirana predvsem na lokalni in jugoslovanski ravni, na gospodarski razstavi v Kopru in Zagrebškem velesejmu. V propagandne namene je bilo pripravljeno več člankov in razprav za objavo v lokalnem in jugoslovanskem časopisu (PAK, 4).

Posebna promocija turizma cone B STO je bila kljub političnim zaostritvam opravljena tudi v Trstu. Oddelek za turizem IOLO je avgusta 1949 posredoval pri uredništvu Primorskega dnevnika za objavo dnevniških propagandnih prispevkov o Portorožu nepretrgoma vsaj za obdobje 14 dni. Dvakrat tedensko pa naj bi se objavile tudi fotografije o prenovljenih objektih. Propagandna dejavnost je imela ob ekonomskih ciljih tudi politični značaj: *"Upamo, da nas boste podprli v tej akciji, kajti sedaj ko smo z velikimi žrtvami obnovili Portorož, moramo storiti vse, da pritegnemo čim več gostov – pa ne samo iz gospodarsko finančnih vidikov, ampak predvsem iz političnih"* (PAK, 11).

Razvoj sindikalnega turizma je dobil velike razsežnosti v letu 1950. Plan turizma IOLO je namreč v letu 1950 predvideval kar 300 % dvig prenočitvenih kapacitet cone B STO. Število razpoložljivih ležišč naj bi se po načrtih v letu 1950 zvišalo od 400 na kar 1.200. Decembra 1949 je bil v ta namen organiziran pri predsedstvu IOLO poseben sestanek na temo turistične obnove in razvojnega plana. Cona je bila razdeljena na turistične rajone - Sv. Nikolaj (Ankaran), Strunjan, Fijesa, Piran, Portorož in Savudrija - na podlagi katerih so začeli popisovati turistične objekte, ki naj bi bili v naslednjem letu adaptirani in pripravljene za obratovanje (PAK, 12).

Na podlagi izdelanega načrta je bilo v naslednjem obdobju prek agencije Adria

v turističnih krajih), vendar so morali predložiti turistično napotnico za bivanje v določenem kraju in potrdilo svojega KLO, da so pred odhodom oddali vse druge živilske nakaznice. Z nakaznicami so turisti lahko kupovali hrano v posebnih zadrugah ali pa obedovali v gostinskih obratih (Repe, 1996, 158).

Turist z lastniki objektov sklenjenih 12 večletnih najemnih pogodb (PAK, 13). V primeru, ko lastniki niso želeli privoliti v najemniško razmerje, so bili objekti prevzeti na podlagi intervencij stanovanjskih komisij in Zavoda za pospeševanje gospodarstva (PAK, 14). Različnim ustanovam, ministrstvom in drugim oblastnim organom ter nekaterim podjetjem iz LRS, je bilo leta 1950 skupno oddano v počitniške namene 36 objektov (PAK, 10).¹⁷ Koordinacijsko vlogo pri povezavi in oskrbi objektov, ki so bili prenovljeni s strani posameznih ustanov in podjetij, naj bi prevzel glavni odbor ZSS, ki je bil sprva zadolžen tudi za pripravo enotnega "plana počitniških domov območja cone B". Ker pa v prvi polovici leta plan še ni bil izdelan, je bila junija 1950 v Ljubljani na pobudo Komiteja za turizem in gostinstvo pri vladi LRS sklicana posebna konferenca o počitniških domovih cone B STO. Konferenca je obravnavala nekatera konkretna vprašanja, povezana z delovanjem domov, kot na primer problem prevoza gostov in oskrbe z garantirano preskrbo ter artikli s prostega trga (PAK, 15).

Počitniške domove in celotno gostinsko mrežo cone B STO so oskrbovali s posebnimi kontingenti, ki jih je po upravni liniji dodelila vlada LRS. Za oskrbo počitniških domov in hotelskih objektov je bilo leta 1950 ustanovljeno podjetje Turist Service s sedežem v Portorožu. Podjetje, ki je bilo ustanovljeno kot okrožno, kasneje pa je bilo okrajnega značaja, je poslovalo od maja do septembra 1950. Hotele je oskrbovalo s prehrabnimi in neprehrabnimi artikli, počitniške domove pa le s prehrabnimi artikli (PAK, 16). Celotna gostinska mreža cone B STO naj bi bila skozi vsa leta v splošnem dobro oskrbovana z živili, z izjemo periodično primanjkuječega mesa in mlečnih izdelkov. Pomanjkljiva pa je bila predvsem oskrba neprehrabnih artiklov in inventarnega blaga (PAK, 6).

Ob krepitvi sindikalnega turizma so se nadaljevala tudi vlaganja v hotelski turizem. Leta 1950 je bil zgrajen novi hotel Metropol v Piranu, prenovljen pa je bil tudi požgani hotel Slavija v Bujah. V istem letu so se lotili tudi obnove največjega in najpomembnejšega turističnega objekta STO, hotela Palace v Portorožu.

Da je turistična sezona leta 1950 dejansko pomenila prelomnico v turističnem razvoju cone B STO, govorijo podatki o številu gostov in nočitev, zabeleženih v tem letu. Kapaciteta ležišč je leta 1950 dosegla število 1.246; 415 v hotelih in 831 v počitniških domovih. Število turistov se je s 3.132 v letu 1949 povzpelo na 16.418 v letu 1950, število nočitev pa z 19.215 na kar 115.243 (PAK, 6).

Leta 1950 je bila izpeljana administrativna reorganizacija upravnega aparata IOLO, na podlagi katere je bila večina upravnih funkcij prenesena z okrožnega na okrajni nivo. Poverjenišvo za turizem in gostinstvo pri IOLO je bilo na tej podlagi ukinjeno maja 1950, njegove funkcije pa so bile prenesene na poverjenišvo za trgovino in gostinstvo (v nadaljevanju PTG) OLO Koper in OLO Buje.¹⁸ Po ukinitvi tu-

17 Organizirano je bilo 27 samostojnih uprav počitniških domov.

18 Gostinsko turistična dejavnost je krajši čas spadala pod vodstvo Poverjenišva za lokalno gospodar-

rističnega sveta pri IOLO je nadzor nad gostinsko-turističnimi dejavnosti v okraju Koper za nekaj časa prevzel Svet za blagovni promet, nato pa Svet za gospodarstvo pri OLO Koper. Decembra 1950 je bilo ustanovljeno Združenje gostinskih podjetij (ZGP) Koprskega okraja s sedežem v Portorožu. V ZGP, ki je imelo predvsem usklajevalno funkcijo, je bilo včlanjenih 44 gostinskih podjetij državnega in združenega sektorja ter nekatera druga podjetja družbenega sektorja kot na primer obrati družbene prehrane in počitniški domovi (PAK, 16).

Poslovanje večjih gostinskih in hotelskih objektov je v tem obdobju vodila Uprava penzijsko-gostinskih podjetij RTH. Podjetje RTH je sodilo pod vodstvo Gospodarskega oddelka Istrske banke vse do novembra 1950, ko je po reorganizaciji gospodarskega sistema IOLO prešlo pod upravno operativno vodstvo OLO Koper oz. njegovega poverjenišva za turizem in gostinstvo. V upravi podjetja je bilo takrat 10 objektov, in sicer vsi hoteli v koprskem okraju (razen hotela Rotonda, ki je bilo takrat še privatnega značaja), kopališča v Ankaranu in Portorožu ter restavracija Loggia v Kopru. Objekti so bili obračunsko in kontrolno vezani na centralno direkcijo podjetja. Skupno je bilo v turističnih objektih zaposlenih 106 oseb, v direkciji, ki je bila meseca maja 1950 izpopolnjena s strokovnim kadrom iz LRS, pa 14 oseb (PAK, 16).

Uveljavitev družbenega sektorja je na področju gostinstva potekalo z ustanavljanjem novih državnih gostinskih podjetij. Leta 1949 sta KLO in Mestni ljudski odbor (MLO) začela ustanavljati različna podjetja, med katera so spadala tudi t. i. komunalno-gostinska podjetja. Organizacijsko so bila vključena v direkcijo komunalnih podjetij, spadala pa so pod upravno operativno vodstvo poverjeništev oz. odsekov za komunalno gospodarstvo pri MLO in KLO. Podjetja so bila povezana s PTG po liniji evidence statistične službe in občasne kontrole. Leta 1950 je na območju OLO Koper skupno poslovalo 6 komunalnih gostinskih podjetij s 27 obrati. Drugi model "družbenega sektorja" so sestavljala združna gostinska podjetja, ki so prevladovala predvsem na podeželju. V koprskem okraju je leta 1950 obratovalo 22 združnih gostišč, ki so bila organizacijsko vključena v združno dejavnost krajevnih zadrug. Hiba združnih gostinskih podjetij naj bi se kazala predvsem v okolščini, da so z aktivno gostinske dejavnosti krili izgube iz gospodarske dejavnosti zadrug. V lasti privatnikov je bilo v koprskem okraju takrat 36 gostišč, ki so v glavnem poslovali v mestih, v bujskem okraju pa 17 gostišč, ki so bila razpršena po različnih krajih na podeželju. Razen hotela in gostišča Rotonda v Piranu so bili obrati, ki so bili v privatni lasti, manjših dimenzij. Zasebna gostišča so bila povezana s PTG prek statistične službe (PAK, 16).

stvo IOLO, kasneje pa je bilo ponovno ustanovljeno samostojno Poverjenišvo za turizem in gostinstvo. To je bilo ukinjeno maja 1950, ko so bile njegove funkcije prenesene na koprski in bujski okraj oz. na njuni poverjenišvi za trgovino in gostinstvo. Poverjenišvo je bilo kasneje spet ukinjeno oz. preoblikovano v Poverjenišvo za trgovino in turizem OLO Koper.

Prehod na novi gospodarski sistem in posledične spremembe organizacije in strategije turizma (1951–1954)

Spremembe gospodarskega sistema cone B STO, ki so bile uveljavljene v letu 1951, so neposredno vplivale tudi na samo organizacijo turizma. Po sprostitvi trgovine in uvedbi novega finančnega sistema v juliju 1951, na podlagi katerega so gospodarska podjetja pričela samostojno sestavljati svoje plane in gospodariti s sredstvi, pridobljenimi na podlagi osnovnih družbenih planov, je reorganizacija turistične mreže cone B STO postala neizbežna.

Najpomembnejša novost v začetku leta 1951 je bila razpustitev počitniških domov cone B STO, katerih obstoj je s predvidenim prehodom na novi finančni sistem postal zelo vprašljiv: *"Z uvedbo novega finančnega sistema in popolnega sproščanja trgovine so izgubili smisel obstoja tudi vsi počitniški domovi, ker so odpadli vsi garantirani blagovni fondi in možnost subvencioniranja takih domov, ker za to ni na razpolago v novem finančnem sistemu nikakih skladov in se morajo podjetja kriti sama, poleg tega pa odvajati predpisano državno akumulacijo..."* (PAK, 6). Počitniški domovi cone B STO so bili likvidirani v smislu jugoslovanskega Navodila o prevzemu počitniških domov in drugih objektov zavodov, uradov, podjetij in družbenih organizacij iz oktobra 1950 (UL FLRJ, 1950, 61).¹⁹ Čeprav je bila februarja 1951 v Jugoslaviji objavljena odločba, ki je pod določenimi pogoji dopuščala vrnitev prevzetih počitniških domov, je bilo to na področju cone B STO dovoljeno le manjšemu številu podjetij in ustanov iz LRS, ki so se obravnavale kot upravičene v smislu omenjene odločbe (UL FLRJ, 1951, 8). V ta namen je bila s strani izvršnega odbora IOLO ustanovljena posebna komisija za likvidacijo počitniških domov, ki je morala zaključiti postopke do 31. 5. 1951. Skupno je bilo vrnjenih 8 objektov, medtem ko so bili vsi preostali vključeni v turistično mrežo koprškega in bujskega okraja, ali pa v manjši meri predani stanovanjskemu fondu (PAK, 17).²⁰

Po ukinitvi počitniških domov je bila napravljena obsežna reorganizacija gostinskega sektorja. Podjetje RTH je prešlo v likvidacijo septembra 1951, iz obratov, ki so bili pod njegovo upravo, pa so bila ustanovljena štiri nova samostojna gospodarska podjetja: Mestno gospodarsko podjetje hotel Metropol v Piranu, Mestno gospodarsko podjetje hotel Central v Portorožu, h kateremu sta spadala hotel Helios in bivši hotel Piran v Portorožu, Mestno gostinsko podjetje restavracija in kavarna Loggia in Okrajno gostinsko podjetje hotel Koper z ankaranskim kopališčem in turističnim maseljem Sv. Nikolaj. V neposredni upravi RTH je po reorganizaciji ostal le hotel Palace, h kateremu sta spadala tudi portoroško kopališče in dnevni bar Jadran (PAK, 18).

S prehodom na sistem proste trgovine so bile v letu 1951 uvedene spremembe tu-

19 Objekti, ki so imeli manj kot 10 prostorov, so se dodeljevali stanovanjskemu fondu, drugi pa turističnemu.

20 Nekateri objekti so bili uporabljeni za namestitev gostinskega osebja.

di na področju oskrbe in plačila turističnih storitev. Ukinjeni so bili t. i. turistični boni in postavljene tarife za posamezne turistične objekte. Člani jugoslovanske sindikalne organizacije so bili upravičeni do regresirane cene (UV OLO, 1952, 1), ki so jo lahko uveljavljali na podlagi predložitve posebnega kreditnega pisma, izdanega s strani jugoslovanskih poslovalnic agencije Putnik. Regres je zagotovilo Ministrstvo za Finance FLRJ, izplačevala pa Istrska Banka iz posebnega fonda, ki ga je dala na voljo Narodna banka FLRJ (PAK, 19).

Turistična politika cone B se je ob sindikalnem turizmu z letom 1951 iz gospodarskih razlogov začela ponovno obračati k oživitvi donosnejšega inozemskega turizma: *"Poudariti moramo, da nudi turizem najlažji vir deviz, saj predstavlja tako rekoč nevidni izvoz in daje nam uvoz. Zato je oportuno posvetiti razvoju turizma primerno pozornost, da bo usposobljen sprejeti čim več tujcev in s tem, bo dal turizem našemu gospodarstvu bogati vir deviz"* (PAK, 10). Tem smernicam je bila prilagojena tudi politika investicij, ki so na področju turizma prav v letu 1951 dosegle svojo daleč najvišjo delež v povojnem obdobju z adaptacijo in graditvijo nekaterih pomembnejših hotelskih objektov. Sprejemu tujih gostov je bil v prvi vrsti namenjen hotel Palace v Portorožu, ki je začel obratovati junija 1951, še pred zaključkom vseh obnovitvenih del. Hotel je bil popolnoma prenovljen, na novo so bile opremljene spal-

Sl. 1: V letih 1908–1912 zgrajen portoroški hotel Palace je predstavljal najpomembnejši turistični objekt območja (PAK, 26).

Fig. 1: L'albergo Palace Hotel di Portorose, costruito tra il 1908 ed il 1912, rappresentava l'impianto turistico di maggiore importanza della regione (PAK, 26).

nice, zamenjali so vodovodno in električno instalacijo, sanitarne naprave, ventilacijo, instalacijo za centralno kurjavo, nabavljena je bila nova oprema za restavracijo, prenovljen je bil dnevno-nočni bar in dobavljen različen material, potreben za obratovanje hotela. V Kopru je bil leta 1951 zgrajen novi hotelski objekt s kapaciteto 72 ležišč.²¹ Prenovljen je bil tudi hotel v Umagu, v Izoli pa so začeli obnavljati hotel Menis. Kljub ukinitvi počitniških domov se je ob prenovitvi hotelskih objektov kapaciteta ležišč cone B STO v letu 1951 povišala s 1.246 na 1.373. V istem letu je bilo prijavljenih 13.385 gostov in 92.950 nočitev. Prvič v povojnem obdobju je bil zaležen prihod nekaj sto tujih gostov, ki so bili v glavnem nastanjeni v hotelu Palace (PAK, 6).²²

Kljub porastu turistične kapacitete in vzpodbudnim podatkom o "vrnitvi" prvih tujih turistov v letu 1951, je prehod na novi gospodarski sistem povzročil gostinskim podjetjem obilico težav. Do uveljavitve proste trgovine so podjetja družbenega sektorja pridobivala kontingente glavnih prehrabnih artiklov po zagotovljenih nižjih cenah, z uvedbo proste trgovine pa se je cena teh artiklov zvišala za kar 68 %. Zaradi strahu pred večjim upadom prometa, cene gostinskih in turističnih storitev v tem letu niso bile sorazmerno povišane, kar je podjetjem povzročilo velike izgube. Temu je bilo treba prišteti še druge težave, ki so izhajale iz nagle uveljavitve novega finančnega sistema, ter visoko število zaposlenih, za katere je bilo treba kriti prihodke tudi zunaj turistične sezone (UL IOLO, 1951, 10). Nerealnost finančnih planov glede na realizirani promet se je začela jasno kazati že v drugi polovici leta 1951. V podobnih težavah so bili tudi mestni in krajevni gostinski obrati ter združna gostišča, ki so z nekaterimi izjemami v glavnem izkazovali pasivno poslovanje in niso odplačevali amortizacijskih sredstev (PAK, 6).

Nastale razmere so poskušali sanirati z dvigom cen in zmanjšanjem režijskih stroškov, ki so obsegali različne varčevalne ukrepe, kot na primer znižanjem osebja, ugodnejšo nabavo prehrabnih artiklov in podobno. V letu 1952 je bila opravljena vnovična reorganizacija gostinskega sektorja, na podlagi katere so večje število manjših gostinskih podjetij zaradi smotrnejšega poslovanja združili, glede na njihovo teritorialno pripadnost, v večje enote,²³ nekateri manjši objekti pa so bili dani v t. i. so-

21 Z otvoritvijo hotela Palace in novega hotela v Kopru se je hotelska zmogljivost v letu 1951 zvišala za 411 ležišč.

22 Leta 1951 je bilo na območju cone B STO evidentiranih 542 tujih gostov. Od teh jih je bilo 258 nastanjenih v hotelu Palace; 2 Američana, 10 Angležev, 27 Avstrijcev, 2 Nemca, 62 Švicarjev, 3 Francozi in 5 Italijanov. Preostalih 147, ki so bili obravnavani kot tujci, pa so bili Tržačani. V kopališču Sv. Nikolaj je bilo isto leto zabeleženih 284 tujih gostov; 2 Angleža, 4 Švicarji, 7 Francozov in 271 Tržačanov. Tuji turisti so takrat za vstop v cono B STO potrebovali vizume, ki so jih lahko pridobili na jugoslovanskih ambasadah ali konzularnih predstavništvi.

23 V Mestno gostinsko podjetje Koper so bili združeni kavarna Loggia, Bar na avtobusni postaji, Gosstilna pri športnem igrišču, mestna gostilna in gostilna Taverna. V Mestno gostinsko (gospodarsko) podjetje Izola so bili združeni gostilna Taverna, gostilna Bonavia, bar Arrigoni, Mestna gostilna in Slaščičarna. Mestno gostinsko podjetje Portorož so po združitvi sestavljali hoteli Central, Portorož,

cialistični zakup.²⁴ Skupno število gostinskih in turističnih obratov je na območju koprškega okraja leta 1952 obsegalo 95 enot, od katerih jih je bilo v družbeni upravi že 62,2 %, in sicer 27 obratov družbenega sektorja, 22 obratov zadružnega sektorja, 4 obrati masovnih organizacij, 3 obrati socialističnega zakupa. Zasebni sektor je oblikovalo le še 36 obratov ali 37,8 % celotne turistično-gostinske mreže (PAK, 20).

Leta 1952 je bila uvedena turistična taksa (UL IOLO, 1952, 8b), katere iztržek je moral služiti izključno turistično olepševalnim namenom (PAK, 21).²⁵ Na podlagi Odredbe o posebni taksi za gostinske sobe pa je bila uvedena posebna taksa za tujce. Sredstva, ki so se pridobivala na njeni osnovi, so bila namreč namenjena "napredku turizma in gostinstva, predvsem pa kritju vseh izdatkov v zvezi s tujim turističnim prometom (provizija tujim turističnim birojem in podobno)" (UL IOLO, 1952, 8a).

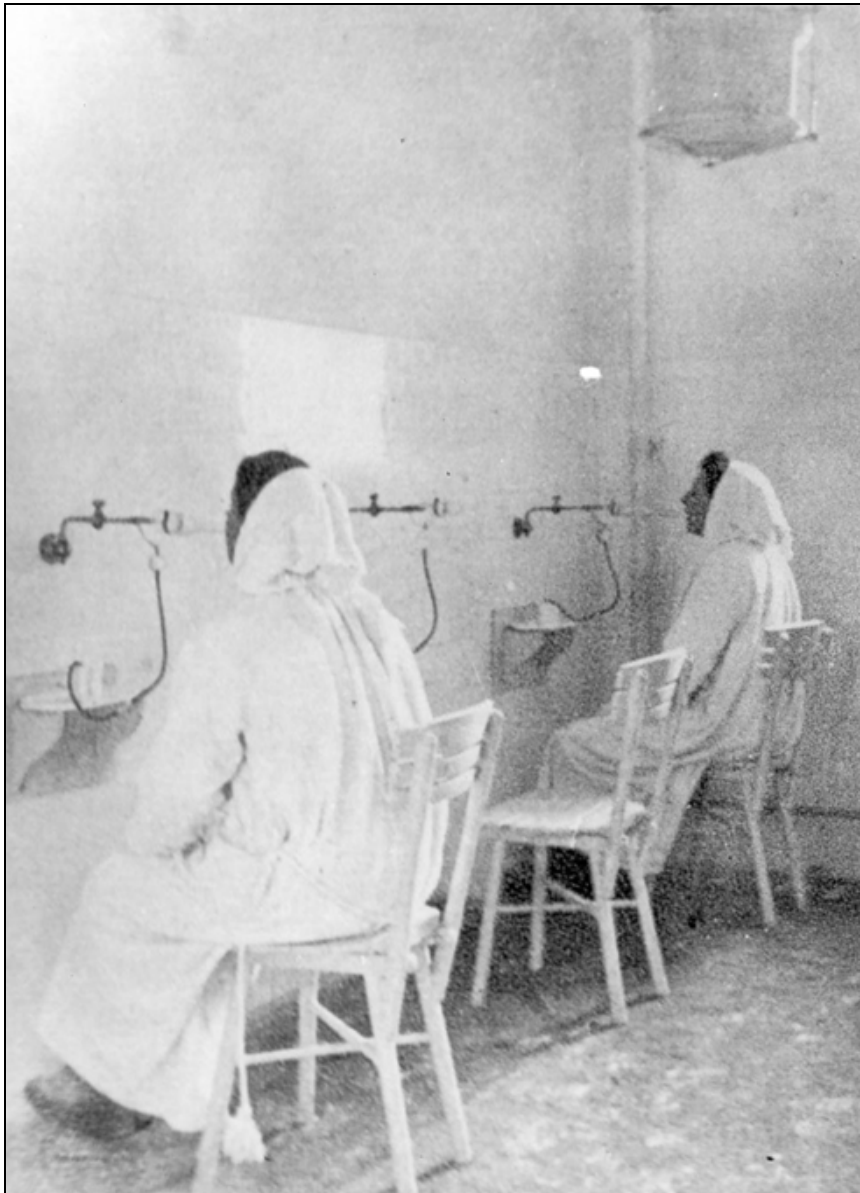
Z novim odlokom o gostinskih obratih, ki je bil izdan novembra leta 1953, so bile podrobno določene oblike in organizacija "javnih, zadružnih in družbenih gostinskih obratov, ter pogoji poslovanja zasebnih gostinskih obratov". Po opremljenosti ter vrsti gostinskih uslug so se gostinski obrati delili na: hotele, prenočišča, restavracije, gostilne, točilnice in bifeje, kavarne, bare, slaščičarne, penzione, menze in krčme.²⁶ Poslovanje zasebnih gostinskih obratov je potekalo pod strogim nadzorom, posebej pa so bili določeni tudi pogoji za ohranitev obratnega dovoljenja (UV OLO, 1953, 9).

Leta 1953 je bila na podlagi Odredbe o razširitvi veljavnosti Uredbe Vlade FLRJ o trgovinskih in gostinskih zbornicah (UL VUJLA, 1952, 9/75) ustanovljena Trgovinska in gostinska zbornica okraja Koper, v okviru katere je začel poslovati Stalni odbor za gostinstvo in turizem.²⁷

Ob reorganizaciji turistično-gostinske mreže so bili glavni naporji usmerjeni k povečanju prometa in pridobitvi večjega števila tujih gostov. V ta namen so nekateri uradniki in predstavniki turističnih podjetij pričeli potovati v tujino in reklamirati turistične kapacitete cone B pri različnih potovalnih agencijah in konzularnih predstavništvi. Da bi bila dosežena večja cenovna konkurenčnost s tujimi turističnimi tržišči, je bila januarja 1953 razveljavljena odredba o posebni taksi za gostinske sobe, tako da so se zmanjšale tudi pristojbine za tuje goste (UL VUJLA, 1953, 1/16). V na-

Helios, Piran in Bristol ter restavracija Lido. V Mestno gostinsko podjetje Piran so bili združeni hotel Metropol, Kavarna v gledališču, Gostilna pri treh vratih in Slaščičarna. Pod Okrajno gostinsko podjetje Koper sta spadala hotel Triglav in kopališče Sv. Nikolaj, v upravi podjetja RTH pa so bili še vedno hotel Palace, Bar Jadran in kopališče Portorož.

- 24 Po jugoslovanskem vzoru so se pričele uvajati v gostinstvo cone B STO oblike socialističnega zakupa oz. t. i. pavšalna gostišča z največ petimi zaposlenimi osebami.
- 25 Taksa je bila namenjena vsem obiskovalcem, ki so prenočevali v turističnih krajih cone B STO. Sredstva, pridobljena na podlagi turistične takse, so se vplačevala na račun sklada za pospeševanje turizma okrajnega ljudskega odbora oz. kopališke komisije.
- 26 Za hotele so bili določeni objekti, ki so gostom lahko ponudili več kot 20 opremljenih sob in ležišča z večjim udobjem.
- 27 Ob ustanovitvi je zbornica štela 45 članov, od katerih je bilo sedem gostinskih podjetij.

Sl. 2: Začetki turističnega razvoja Portoroža so bili tesno povezani z zdraviliško dejavnostjo (PAK, 26).

Fig. 2: Lo sviluppo turistico di Portorose è stato strettamente collegato alle attività curative (PAK, 26).

slednjem obdobju so se lotili organizacije letoviških in olepševalnih komisij, ki so imele nalogo skrbeti za zunanji videz letovišč.²⁸ Za obdobje 1953/54 so bile načrtovane večje investicije za rekonstrukcijo turističnih objektov in pripadajoče infrastrukture, graditev novih objektov pa še ni bila predvidena. Poglavitno vlogo v novi investicijski in razvojni strategiji turistične ponudbe je pripadel Portorožu, kjer so se odločili za etapno uresničevanje mestnega regulacijskega načrta (PAK, 20).²⁹ Za promocijo turizma je bil tiskan okrajni prospekt v nakladi 30.000 izvodov, in sicer v nemškem in angleškem jeziku, leta 1954 pa je bil v te namene posnet tudi propagandni film (PAK, 22).

Aktivnosti, vložene v razvoj in promocijo turizma, so obrodile svoje prve sadove leta 1953, ko je bila na območju okraja Koper zabeležena več kot 50 % rast tujih gostov, pozitiven trend pa se je nadaljeval tudi v letu 1954 (PAK, 23).³⁰ V obdobju med letoma 1952 in 1954 se je skupno število turistov povzpelo z 19.600 na 33.400. Število nočitev se je s 101.500 zvišalo na 103.200, realizirani promet pa se je s 324,5 milijona dinarjev povišal na 405,3 milijona dinarjev (PAK, 24).

Leta 1954 je bila na območje cone B STO razširjena veljavnost jugoslovanske Uredbe o gostinskih podjetij in gostišč, na podlagi katere je organizacija gostinskega sektorja popolnoma prevzela jugoslovanske oblike (UL VUJLA, 1953, 3/45). V naslednjem obdobju je bila izpeljana vnovična reorganizacija gostinstva z decentralizacijo velikih podjetij in ustanovitvijo večjega števila manjših gostišč (Dokumentacija k družbenemu planu, 1958, 52).³¹

Zaključki

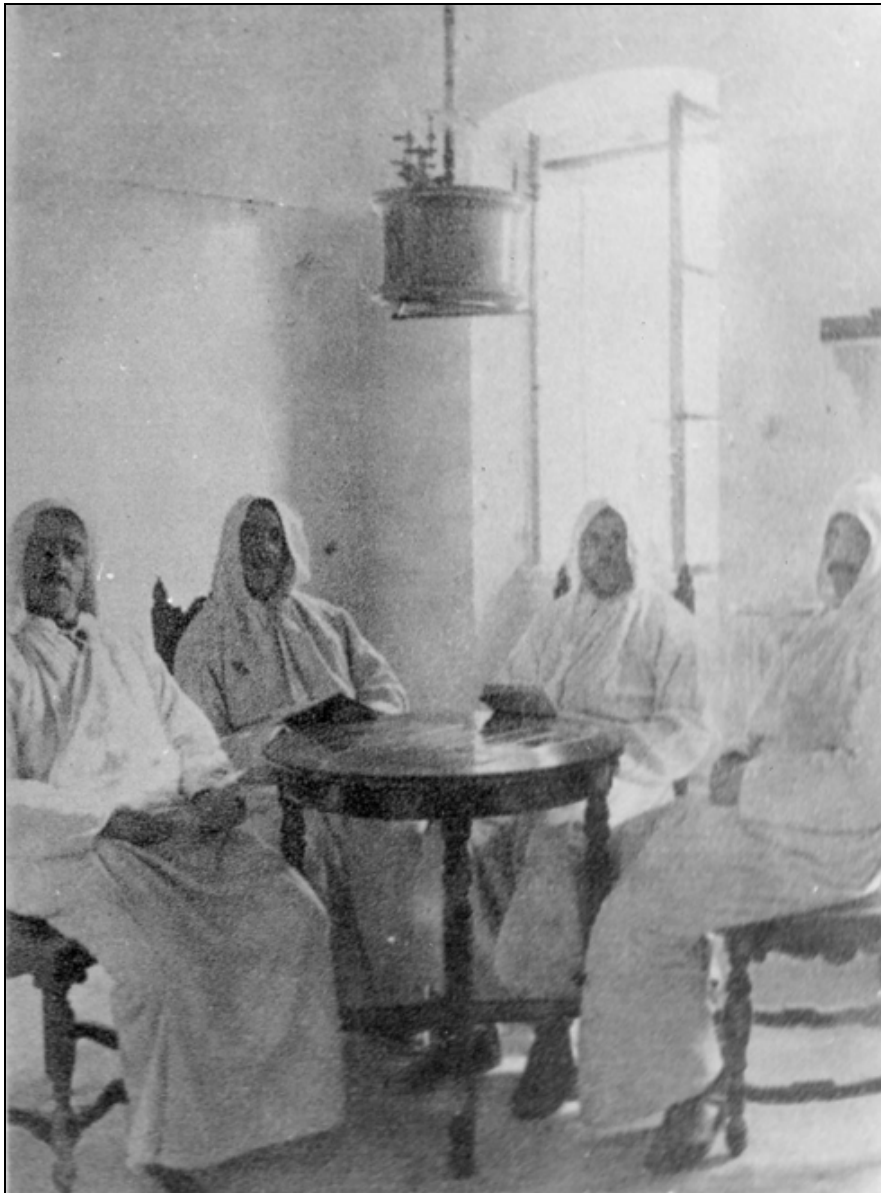
V zapletenih političnih razmerah so bile na območju cone B STO v obdobju od 1947 do 1954 vsaj deloma obnovljene turistične kapacitete in ponovno vzpostavljeni nekdanji turistični tokovi. Organizacija turizma je v tem obdobju postopno prevzela nove oblike, ki so se ujemale s tedanjimi jugoslovanskimi modeli in splošnimi gospodarskimi smernicami.

28 Turistična društva so bila ustanovljena leta 1955.

29 Načrt je bil izdelan že leta 1950. Dne 21. maja 1951 pa se je v Portorožu sestala posebna komisija strokovnjakov, ki je določila namembnost posameznih objektov in lokalov (PAK, 6).

30 Precizneje 51,93 %.

31 Po podatkih Dokumentacije k družbenemu planu gospodarskega razvoja okraja Koper (1958) je gostinsko mrežo okraja Koper leta 1954 sestavljalo 250 gostinskih obratov. Podatek se verjetno nanaša na širše teritorialne okvire, ki jih je OLO Koper pridobil po reorganizaciji okrajev in občin v SRS v drugi polovici leta 1955, saj iz podatkov Trgovinsko-gostinske zbornice izhaja, da je leta 1954 na področju OLO Koper poslovalo 6 hotelov, 5 počitniških domov, 26 zakupnih, 17 združenih in 35 privatnih gostišč (PAK, 22).

Sl. 3: Obiskovalci portoroškega termalnega okrevališča, oddelek za inhalacije (PAK, 26).

Fig. 3: Ospiti dello stabilimento di cura di Portorose, reparto per irrigazioni e inalazioni (PAK, 26).

*Tabela 1: Mreža in kapaciteta gostinskih podjetij in obratov (1951) v coni B STO (PAK, 6)**

*Tabella 1: Catena di ristorazione e capienza turistica (1951) nella zona B del TLT (PAK, 6)***

Državna gostinska podjetja, OLO Koper

Aziende di ristorazione statali del Comitato popolare distrettuale (CPD) di Capodistria

<i>Podjetja</i>	<i>Kraj</i>	<i>Kuhinje</i>	<i>Restavracije</i>	<i>Nočišča</i>
1. S. A. Riviera Turist Hotel Palace Bar Jadran Kopolišče	Portorož	500 - -	450 100 60	340 - -
2. Hotel Central Hotel Helios in ex Piran	Portorož	400 280	450 280	71 67
3. Hotel Metropol	Piran	150	120	44
4. Novi hotel Kopališče	Koper Sv. Nikolaj (Ankaran)	300 400	150 970	72 119
5. Restavracija Loggia Restavracija Taverna	Koper	150 120	150 120	- -
6. Mestna gostilna	Koper	40	80	-
7. Mestno prenočišče	Koper	-	-	18
8. Bar avtobusne postaje	Koper	-	20	-
9. Mestna gostilna	Izola	-	50	-
10. Gostilna Taverna	Izola	100	140	-
11. Sport bar	Izola	-	15	-
12. Kavarna Central	Izola	-	80	-
13. Mestna kavarna in bar	Portorož	-	35	-
14. Restavracija Lido	Portorož	70	70	-
15. Kavarna Teatro	Piran	-	100	-
16. Restavracija Tre porte	Piran	400	220	-
17. Slaščičarna I	Piran	-	35	-
18. Slaščičarna II	Piran	-	100	-
19. Gostilna KLO	Škofije	-	120	-
20. Bar KLO	Škofije	-	20	-
21. Gostilna KLO	Sečovlje	-	60	-
22. Gostilna KLO	Semedela	20	120	-

*Krajevna imena se navajajo v današnji obliki.

**I nomi locali sono riportati nella forma attuale.

Zadružni sektor, OLO Koper
Settore cooperativistico del CPD di Capodistria

<i>Podjetja</i>	<i>Kraj</i>	<i>Kuhinje</i>	<i>Restavracije</i>	<i>Nočišča</i>
23. Gostilna Stadion	Koper	50	150	-
24. Gostilna KOZ	Strunjan	-	60	-
25. Ljudski dom	Strunjan	-	58	-
26. Gostilna KZ	Kampel – Šalara	20	120	-
27. Zadružna gostilna	Lucija	50	60	-
28. Zadružna gostilna	Sv. Jernej	20	60	-
29. Zadružna gostilna	Dekani	-	100	-
30. Zadružna gostilna	Dekani	-	70	-
31. Zadružna gostilna	Čezarji	-	150	-
32. Zadružna gostilna	Čezarji	-	50	-
33. Zadružna gostilna	Čezarji – Pobegi	-	100	-
34. Zadružna gostilna	Bertoki	-	50	-
35. Zadružna gostilna	Bertoki	-	100	-
36. Gostilna KZ	Nova Vas	-	60	-
37. Gostilna KOZ	Puče	-	50	-
38. Gostilna KOZ	Vanganel	-	60	-
39. Gostilna KZ	Sv. Anton	-	70	-
40. Gostilna KOZ	Ankaran	-	45	-
41. Gostilna KOZ	Ankaran	-	70	-

Podjetja raznih organizacij, OLO Koper
Aziende delle varie organizzazioni del CPD di Capodistria

<i>Podjetja</i>	<i>Kraj</i>	<i>Kuhinje</i>	<i>Restavracije</i>	<i>Nočišča</i>
42. Restavracija Bratstvo	Koper	60	120	-
43. Bar restavracija Arrigoni	Izola	-	50	-
44. Gostilna ZZP, Baraka	Škofije	-	120	-
45. Sindikalni dom, Solin	Lucija	-	100	-
46. Kavarna Ljudski dom	Piran	-	70	-
47. Rudarski dom	Sečovlje	70	40	-
48. Gostilna ZPP	Padna	-	60	-

Privatni sektor, OLO Koper
Settore privato del CPD di Capodistria

<i>Podjetja</i>	<i>Kraj</i>	<i>Kuhinje</i>	<i>Restavracije</i>	<i>Nočišča</i>
49. Gostilna Al Friuli	Koper	50	70	-
50. Gostilna Brum	Koper	20	70	-
51. Gostilna Bonavia	Koper	40	80	-
52. Gostilna Mestna	Koper	-	70	-
53. Gostilna Sab Fieri	Koper	-	50	-
54. Gostilna Fantini Bruno	Koper	-	60	-
55. Gostilna Alle Bandiere	Koper	-	50	-
56. Gostilna Alla Posta	Koper	-	60	-
57. Kavarna Šiega	Koper	-	60	-
58. Kavarna Škomeršič	Koper	-	10	-
59. Kavarna Genzo	Koper	-	20	-
60. Kavarna Malušič	Koper	-	60	-
61. Gostilna Contenzini	Izola	-	45	-
62. Gostilna Colomban	Izola	-	40	-
63. Istria Bar	Izola	-	40	-
64. Sport Bar	Izola	-	20	-
65. Gostilna Predonazani	Piran	-	40	-
66. Gostilna Angela Corsi	Piran	-	30	-
67. Gostilna Spaciovini	Piran	-	30	-
68. Gostilna Alla Nave	Piran	-	60	-
69. Roma Bar	Piran	-	30	-
70. Fonda Bar	Piran	-	40	-
71. Petener Bar	Piran	-	30	-
72. Sport Bar	Piran	-	50	-
73. Kavarna Ravalico	Piran	-	50	-
74. Hotel in restavracija Rotonda	Piran	125	120	44
75. Gostilna Boschetto	Piran	-	40	-
76. Kavarna Venezia	Piran	-	30	-
77. Gostilna Lido, Ravalico	Piran	-	50	-
78. Gostilna Sosič	Strunjan	-	50	-
79. Gostilna Zorlo	Škofije	-	25	-
80. Gostilna Tamburlini	Lucija	-	50	-
81. Gostilna Dapretto	Lucija	-	60	-
82. Gostilna Al Pescatore	Seča	45	140	-
83. Gostilna Pitacco	Sečovlje	30	60	-
84. Gostilna Stefančič	Dekani	-	110	-

Sindikalni počitniški domovi, OLO Koper
Pensioni turistiche per operai del CPD di Capodistria

<i>Podjetja</i>	<i>Kraj</i>	<i>Kuhinje</i>	<i>Restavracije</i>	<i>Nočišča</i>
85. GOZSJ z depandansami	Fijesa	150	150	185
86. Industrijski servis, Ljubljana	Fijesa	40	40	25
87. Splošno stavbeno podjetje Ljubljana	Fijesa	-	-	40
88. MINOT z depandansami	Portorož	100	100	180
89. PVLRS	Portorož	20	20	15
90. Megrad Vila Katola	Portorož	-	-	25
91. Nazionale, Tekstil, Ljubljana	Strunjan	30	35	14
92. Gradis	Valdoltra	70	70	40
93. Semenarne, Ljubljana	Piran	-	-	16

Gostišča državnega sektorja, OLO BUJE
Locali di ristorazione statali del CPD di Buie

<i>Podjetja</i>	<i>Kraj</i>	<i>Kuhinje</i>	<i>Restavracije</i>	<i>Nočišča</i>
94. Hotel Slavija	Buje	150	60	22
95. Penzion Gamboz, Predonzani	Savudrija	50	70	44
96. Gostilna	Brtonigla	40	30	16
97. Mestna gostilna	Novigrad	50	50	15
98. Bar Crvena Zvezda	Buje	-	100	-
99. Bar Bertonigla	Bertonigla	-	40	-

Zadružni sektor, OLO BUJE
Settore cooperativistico del CPD di Buie

<i>Podjetja</i>	<i>Kraj</i>	<i>Kuhinje</i>	<i>Restavracije</i>	<i>Nočišča</i>
100. Bar KZ	Buje	-	60	-
101. Gostilna KZ	Kaštel	-	30	-
102. Gostilna KZ	Lovrečica	-	20	-
103. Gostilna KZ	Krasica	-	25	-
104. Gostilna KZ	Nova vas	-	30	-
105. Gostilna KZ	Sv. Marija na Krasu	-	25	-
106. Gostilna KZ	Momjan	-	20	-
107. Gostilna KZ	Momjan	-	30	-
108. Gostilna Danelon	Brtonigla	-	40	-

Socialistični zakup, OLO BUJE
Sistema d'affittanza socialista, CPD di Buie

<i>Podjetja</i>	<i>Kraj</i>	<i>Kuhinje</i>	<i>Restavracije</i>	<i>Nočišča</i>
109. Gostilna Baissore	Buje	-	30	-
110. Gostilna Zubin	Umag	-	40	-
111. Gostilna Zanier	Buje	-	35	-
112. Hotel Trst	Novigrad	80	85	10
113. Gostilna Il Trovatore	Novigrad	-	60	10

Privatni sektor, OLO BUJE
Settore privato del CPD di Buie

<i>Podjetja</i>	<i>Kraj</i>
114. Gostilna Antonini	Buje
115. Gostilna Blacovich	Umag
116. Gostilna Cossetto	Grožnjan
117. Gostilna Chert	Umag
118. Gostilna Crnogorac	Novigrad
119. Gostilna Lenarduzzi	Umag
120. Gostilna Marian	Momjan
121. Gostilna Maurel	Bašanija
122. Gostilna Salič	Momjan
123. Gostilna Verginella	Novigrad
124. Gostilna Visintin	Novigrad
125. Gostilna Vivoda	Umag
126. Gostilna Zacchigna	Umag
127. Gostilna Zancola	Bašanija
128. Gostilna Paoluzzi	Novigrad
129. Gostilna Coslovich	Materada
130. Gostilna Orzan	Novigrad

Z rešitvijo političnega vprašanja STO³² pa je turistični razvoj pridobil nove razsežnosti predvsem na območju cone B, ki je bilo priključeno Sloveniji, saj je na podlagi nove razmejitve Slovenija dobila obalo in izhod na morje: "S priključitvijo bivše cone B je pridobila Slovenija obmorski predel, ki predstavlja s to novo pridobitvijo skupno skorajda kompletno zaključeno turistično področje, z vsemi vrstami turističnih privlačnosti, kar je edinstven primer. Iz tega izhaja, da mora celokupna

32 Vojaške uprave v coni A in coni B STO je bilo konec po Londonskem sporazumu, ki so ga v Londonu podpisali 5. 10. 1954 zastopniki Jugoslavije, Italije, Velike Britanije in ZDA. Jugoslavija in Italija sta potrdili obstoječo ozemljsko razdelitev: italijanska civilna uprava se je razširila na cono A STO, jugoslovanska pa na cono B STO.

republika Slovenija v svoji turistični politiki posvečati največjo skrb temu področju, okraj Koper pa mora v svojem delokrogu turizem upoštevati kot eno od prvih vej go-spodarskih dejavnosti" (PAK, 25).

*Tabela 2: Kapaciteta gostinskih podjetij in turističnih obratov (1951) v istrskem okrožju (PAK, 6) **

*Tabella 2: Capienza delle aziende di ristorazione e aziende turistiche del (1951) Circondario dell'Istria (PAK, 6) ***

<i>Podjetja</i>	<i>Kuhinje</i>	<i>Restavracije</i>	<i>Nočišča</i>
Državni gostinski sektor	3.220	4.325	828
Zadružni sektor	140	1.763	-
Množične organizacije	130	560	-
Privatni sektor	330	1.900	44
Počitniški domovi	220	225	540
Socialistični zakup	80	250	20
Skupno	4.120	9.023	1.432

*Števila v tabeli so povzeta po dokumentu a se popolnoma ne skladajo z rezultatom seštevka posameznih rubrik iz tabele 1.

**Le cifre riportate alla riga totale sono desunte alla lettera dal documento e non corrispondono perfettamente alla somma delle singole voci riportate alla tabella 1.

LA RICOSTRUZIONE E LO SVILUPPO DEL TURISMO NELL'AREA
DELLA ZONA B DEL TERRITORIO LIBERO DI TRIESTE
(CON PARTICOLARE RIFERIMENTO AL DISTRETTO DI CAPODISTRIA)

Deborah ROGOZNICA

SI-6000 Capodistria, via Valvasor 43

e-mail: Deborah.Rogoznica@guest.arnes.si

RIASSUNTO

La ricostruzione delle strutture turistiche della zona B del Territorio libero di Trieste ebbe inizio nel 1947, quando l'Armata jugoslava liberò i primi stabili occupati per necessità militari. La direzione del settore turistico, gestito come del resto tutta l'economia della zona B del TLT su base pianificata, fu assunta dalla sezione turismo del Comitato circondariale dell'Istria. La sezione fu riorganizzata a più riprese fino al suo scioglimento nel maggio 1950, quando in seguito al decentramento dell'apparato amministrativo del Circondario dell'Istria, le sue competenze furono affidate ai dipartimenti distrettuali operanti in ambito ai due Comitati popolari di

Capodistria e Buie. Un ruolo di primo piano nella riattivazione del settore turistico fu affidata dall'azienda alberghiera Riviera Turist Hotel, che assunse progressivamente la gestione dei principali impianti turistici della zona. L'azienda fondata nel 1947 e formalmente registrata come una SPA veniva in realtà gestita dalla Sezione economica della Banca d'Istria e controllata dalle autorità di governo, che ne assunsero la gestione diretta nel 1950. In questo periodo fu attuata una vasta ristrutturazione organizzativa del settore turistico che aveva lo scopo di limitare l'iniziativa privata e rafforzare il settore "statale" formato delle aziende economiche fondate dai comitati popolari a partire dal 1949.

L'iniziale indirizzo di sviluppo turistico, orientato dietro dettami di natura economica alla crescita di un turismo regionale in ambito al TLT e ad un eventuale collegamento al più esteso territorio centro europeo, fu fermata dallo scoppio della crisi del Cominform nel 1948. Con l'acuirsi della crisi politica, la strategia turistica subì un quasi completo riorientamento verso il mercato jugoslavo e fu caricata di spiccati contenuti ideologici, assumendo i tratti del cosiddetto turismo sindacale.

La piena estensione del modello di turismo jugoslavo a gestione statale trovò una limitazione nelle implicazioni di carattere internazionale, che nel territorio della zona B del TLT non permettevano la nazionalizzazione della proprietà privata. Gli impianti turistici furono quindi assunti dalle aziende turistiche, attraverso varie modalità che formalmente non intaccavano gli esistenti rapporti di proprietà.

Il modello di turismo sindacale, basato sull'organizzazione di una rete di pensioni turistiche per operai, fu improvvisamente ridimensionato nel 1951 con l'introduzione del nuovo sistema economico che affidava alle aziende statali una maggiore responsabilità in ambito economico e finanziario. Anche il settore turistico fu quindi riorganizzato attraverso il decentramento della Rivera Hotel Turist e la formazione di nuove aziende statali, che trovarono non poche difficoltà nell'adattamento alle nuove regole economiche. Con consistenti investimenti economici e varie iniziative di carattere propagandistico il turismo della zona B fu riaperto in questo periodo al mercato turistico straniero. I primi successi in tal senso furono conseguiti nel 1953, mentre la tendenza di crescita continuò a manifestarsi nei vari settori turistici anche nel 1954. Con la soluzione della questione confinaria alla fine del 1954, il turismo assunse una nuova dimensione di sviluppo specialmente per la Slovenia, che con la nuova demarcazione aveva ricevuto un proprio tratto di costa e lo sbocco al mare.

Parole chiave: ricostruzione, sviluppo economico, turismo, TLT, 1947–1954

VIRI IN LITERATURA

- PAK, 1** – Pokrajinski arhiv Koper (PAK), Istrski okrožni ljudski odbor (IOLO) (=SI PAK KP 23), t. e. 87. Gospodarski svet odseka za gradnje, leto 1949. Fascikel: Razna poročila 1949. IOLO, Turizem. Poročilo o delu od 15. 9. 1948 – 31. 12. 1948, Koper, 5. 1. 1949.
- PAK, 2** – PAK, Okrajni ljudski odbor (OLO) Koper, Zavod za statistiko 1945 - 1965, (=SI PAK KP 360), t. e. 36, a. e. 73. Poročilo o turizmu v coni B. Koper, 21. 8. 1948.
- PAK, 3** – PAK, Gospodarska zbornica okraja Koper (=SI PAK KP 178), t. e. 12, a. e. 50. Trgovinska in gostinska zbornica Koper. Gostišča in turizem v koprščini, Koper dne, 23. IX. 1955.
- PAK, 4** – PAK, Okrajni ljudski odbor (OLO) Koper (=SI PAK KP 24), t. e. 137, a. e. 351. Poročilo o delovanju oddelka za turizem IOLO od 15. IX. 1948 do 15. IX. 1949, Koper, 2. IX. 1949.
- PAK, 5** – SI PAK KP 24, t. e. 137, a. e. 351. Okrožno narodno sodišče v Postojni, dne, 10. 2. 1947. Soc 40/47- 1. Sklep o vpisu d. d. Riviera Turist Hotel d.d.
- PAK, 6** – SI PAK KP 24, t. e. 137, a. e. 351, Turizem in gostinstvo v Istrskem okrožju svobodnega tržaškega ozemlja.
- PAK, 7** – SI PAK KP 23, IOLO, t. e. 121. Oddelek za turizem in gostinstvo, leto 1948 – 1950, 1951. Fascikel: Turizem 1948 – 1950, Predlog za upravo turističnih objektov po Zavodu za pospeševanje gospodarstva, 15. IV. 1949. Turizem 154/49.
- PAK, 8** – SI PAK KP 23, t. e. 121. Oddelek za turizem in gostinstvo, leto 1948 – 1950, 1951 Fascikel: Turistična obnova 1949. Oddelek za gradnje.
- PAK, 9** – SI PAK KP 23, t. e. 121. Oddelek za turizem in gostinstvo, leto 1948 – 1950, 1951. Fascikel: Odločbe o razvrstitvi gostišč IOLO-ja, Koper, Izola, Piran in Buje.
- PAK, 10** – SI PAK KP 24, t. e. 137, a. e. 351. Letno poročilo Poverjenišva za turizem in gostinstvo za leto 1950, Koper, 30. 1. 1951.
- PAK, 11** – SI PAK KP 23, t. e. 121. Oddelek za turizem in gostinstvo, leto 1948 – 1950, 1951. Turizem objave v časopisju. Uredništvu Primorskega dnevnika, 2. 8. 1948.
- PAK, 12** – SI PAK KP 23, t. e. 121. Oddelek za turizem in gostinstvo, leto 1948 – 1950, 1951. Fascikel: IOLO – predsedstvo, tajništvo v zvezi s počitniškimi domovi. Sklepi sestanka na predsedstvu IOLO glede obnove in plana turizma 1950 z dne 26. decembra 1949.
- PAK, 13** – SI PAK KP 24, t. e. 137, a. e. 351. Poročilo potovalne pisarne "Adria Turist" za leto 1950, Portorož, 26. januarja 1951.

- PAK, 14** – SI PAK KP 23, t. e. 121. Oddelek za turizem in gostinstvo, leto 1948 – 1950, 1951. Fascikel: IOLO – predsedstvo, tajništvo v zvezi s počitniškimi domovi. IOLO – predsedstvo, Počitniški domovi, 8. 7. 1950.
- PAK, 15** – SI PAK KP 23, t. e. 121. Oddelek za turizem in gostinstvo, leto 1948 – 1950, 1951. Fascikel : Konferenca v Ljubljani 1950. Zapisnik. Konferenca o počitniških domovih v coni B, dne, 28. 6. 50 v Ljubljani.
- PAK, 16** – SI PAK KP 23, t. e. 95. Planska komisija. Leto 1950. Turizem in gostinstvo. Letno poročilo poverjenišva za gostinstvo in turizem OLO za 1950. Koper, 30. 1. 1950.
- PAK, 17** – SI PAK KP 24, t. e. 137, a. e. 351. Poverjenišvo za trgovino in turizem OLO Koper. Predmet: likvidacija počitniških domov. Koper, 30. 5. 51.
- PAK, 18** – SI PAK KP 24, t. e. 137, a. e. 351. OLO Poverjenišvo za turizem in gostinstvo Koper. Predmet: decentralizacija RTH. Koper, 30. 8. 1951.
- PAK, 19** – SI PAK KP 24, t. e. 137, a. e. 351. Sklepi in način plačevanja Jugoslovanskih turistov.
- PAK, 20** – SI PAK KP 360, t. e. 64, a. e. 120. OLO Koper, Svet za gospodarstvo. Gostinstvo in turizem.
- PAK, 21** – SI PAK KP 360, t. e. 65, Statistika gostinstva in turizma, leto 1950 – 1952, a. e. 121, Zapisnik seje ki se je vršila 28. 2. 1952 pri Predsedstvu Sveta za blagovni promet pri Okrožnem LO v Kopru radi določitve cen gostinskih uslug za sezono 1952.
- PAK, 22** – SI PAK KP 178, t. e. 12, a. e. 49. Poročilo o delu stalnega odbora za gostinstvo in turizem pri Trgovinsko-gostinski zbornici Koper.
- PAK, 23** – SI PAK KP 178, t. e. 12, a. e. 45. Poročilo za I. redno skupščino trgovinske in gostinske zbornice za Okraj Koper.
- PAK, 24** – SI PAK KP 178, t. e. 12, a. e. 48. Poročilo za II. redni letni občni zbor trgovinske in gostinske zbornice za Okraj Koper.
- PAK, 25** – SI PAK KP 178, t. e. 16, a. e. 76. Predlog 10- letnega perspektivnega plana za razvoj turizma.
- PAK, 26** – PAK Hoteli Palace (= SI PAK KP 730), t.e. 394.
- UL FLRJ, 1950, 61** – Uradni list Federativne ljudske republike Jugoslavije (UL FLRJ), št. 61/1950, Beograd, 25. 10. 1950. Navodilo o prevzemu počitniških domov in drugih objektov zavodov, uradov, podjetij in družbenih organizacij.
- UL FLRJ, 1951, 8** – UL FLRJ, št. 8/1951, Beograd, 14. 2. 1951. Odločba o vrnitvi počitniških domov proizvajalnim in prevoznim podjetjem ter glavnim odborom in centralnim upravam Zveze sindikatov Jugoslavije.
- UL IOLO, 1951, 10** – Uradni list IOLO (UL IOLO), Leto V., št. 10, Koper, 1. septembra 1951. Odredba o plačah in stroških v gostinskih podjetjih in obratih in Spbšno navodilo za izvajanje odredbe o plačah in stroških v gostinskih podjetjih in obratih.

- UL IOLO, 1952, 8a** – UL IOLO, Leto VI., št. 8, Koper, 14. maj 1952. Odredba o posebni taksi za gostinske sobe.
- UL IOLO, 1952, 8b** – UL IOLO, Leto VI., št. 8, Koper, 14. maj 1952. Odredba o taksi bivanje (turistični taksi) v turističnih krajih.
- UL VUJA in IOLO, 1949, 1** – Uradni list VUJA Jugoslovanske cone na STO in IOLO (UL VUJA in IOLO), Leto III., št. 1, Koper, 25. maja 1949. Odlok o ustanovitvi Zavoda za pospeševanje gospodarstva.
- UL VUJA in IOLO, 1949, 5** – UL VUJA in IOLO, Leto III., št. 5, Koper, 1. novembra 1949. Odredba i kategorizaciji gostišč v Istrskem okrožju.
- UL VUJLA, 1952, 9/75** – Uradni list Vojaške uprave JLA Jugoslovanske cone STO (UL VUJLA), II. poletje, št. 9, Koper, 24. novembra 1952. Odredba št. 75 o razširitvi veljavnosti uredbe Vlade FLRJ o trgovinskih in gostinskih zbornicah.
- UL VUJLA, 1953, 1/16** – UL VUJLA, št. 1, Koper, 26. januarja 1953. Odredba št. 16 o razveljavitvi Odredbe IOLO o posebni taksi za gostinske sobe.
- UL VUJLA, 1953, 3/45** – UL VUJLA, št. 3, Koper, 10. marca 1953. Odredba št. 45 o razširitvi veljavnosti Uredbe o gostinskih podjetij in gostiščih.
- UV OLO, 1952, 1** – Uradni vestnik Okrajnega ljudskega odbora Koper (UV OLO), Leto I., št. 1, Koper, 10. julija 1952. Odlok o olajšavah v gostinskih obratih med letnim dopustom.
- UV OLO, 1953, 9** – UV OLO, Leto II., št. 9, Koper, 20. novembra 1953. Odlok o gostinskih obratih.
- Bonin, Z. (2004):** Življenje v coni B Svobodnega tržaškega ozemlja. V: Bonin, Z. (ed.): Cona B Svobodnega tržaškega ozemlja (1947–1954): zbornik ob 50-letnici priključitve cone B STO Jugoslaviji. Koper, Pokrajinski arhiv Koper, 9-58.
- Dokumentacija k družbenemu planu (1958):** Okrajni odbor Koper (ed.): Dokumentacija k družbenemu planu gospodarskega razvoja okraja Koper za razdobje od 1957 do 1961. Peti zvezek: Trgovina, gostinstvo in turizem. Koper.
- Gospodarska dejavnost istrskega okrožja (1949):** Kaj smo že dosegli. Koper.
- Prinčič, J. (1994):** Nacionalizacija na ozemlju LR Slovenije 1945–1963. Novo Mesto, Dolenjska založba.
- Pucer, A. (1985):** Portorož – 100 let organiziranega turizma, Sprehod skozi čas, katalog k razstavi Pokrajinskega arhiva Koper. Koper.
- Repe, B. (1996):** Turizma ni mogoče zavreti, čeprav bi ga prepovedali z zakonom. V: Razvoj turizma v Sloveniji (zbornik referatov 28. zborovanja slovenskih zgodovinarjev). Bled, 157–164.

Trebše-Štolfa, M. (1996): Razvoj turizma na območju Pokrajinskega arhiva Koper do ukinitve koprškega okraja v luči upravno-teritorialnih sprememb. V: Arhivsko gradivo s področja turizma in turistične dejavnosti v Sloveniji (zbornik referatov 17. posvetovanja ADS). Koper, 13–17.

Zagradnik, M. (1992): Nacionalizacija industrijskih podjetij v Slovenskem primorju in slovenski Istri. Viri, 5. Ljubljana, 151–154.